

Хижняк З.І.,
канд. істор. наук, доцент НаУКМА

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ПІД ПОКРОВОМ ІІ ФУНДАТОРА ПЕТРА МОГИЛИ

15 червня 1631 р. Петро Могила в братській львівській церкві Успення Пресвятої Богородиці склав обітницю: "Я, Петро Могила, милістю Божою архімандрит Київський, Печерський, видячи в Церкві Православній велику втрату душ людських через неосвіченість духовних й невчення молоді, за ласкою і поміччю Божою і за власною волею моєю... умислив фундувати школи, аби молодь у побожності, у звичаях добрих, в науках вільних вихована була".¹ В такий спосіб П.Могила виклав свої наміри - розгорнути в Україні освіту, триєдиною засадою й метою котрої проголошує побожність, добрі традиції й науки вільні. Відтак, освіта, її підтримка, розвиток і поширення стали головним змістом релігійної, культурної, політичної діяльності великого Митрополита.

Україна переживала глибоку кризу, викликану соціально-політичними й духовними чинниками Люблінської й Берестейської уній. Наступ католицизму, а згодом і унія внесли глибокий розлад в українське суспільство. Його верхівка поступово, але невпинно католичилась. Втрата інтелектуального прошарку могла призвести до поглинення нації сильнішим в політичному й культурному відношенні супротивником. Необхідно було загальмувати цей процес й пробудити свідомість українців, згуртувати їх, виховати здатність до окремішнього політичного життя.

П.Могила, як показала його подальша діяльність, розумів складність становища. Україна постала перед ним тією частиною християнського світу, де вирішувалась доля православ'я, а з ним й усього народу, котрий формувався під його покровом ось уже кілька віків.

Петро Могила не був першопрохідником обраного шляху. Україна вже мала таких захисників, як князь Острозький, гетьман Петро Сагайдачний й митрополит Іов Борецький, котрі підіймали по нових підмурках українську церкву, архімандритів Никифора Тура та Єлисея Плетенецького, трудівників науки братів Лаврентія і Стефана Зизанії та ін. Перевага П.Могили полягала в тому, що він був людиною великої сили волі й вірного політичного чуття. Обравши шлях культурно-національного відродження України, він мудро використав досвід попередників, рішуче відкинув непослідовність деяких з них - хитання між католицизмом й московською ортодоксією, демократизм братств, особливо в галузі освіти, науки, культури.

Вірно оцінивши обставини, Петро Могила "зумів вибрати перспективу розвитку народу й країни"². Він рішуче стає на шлях культурного компромісу, який був необхідний на рубежі християнських світів Заходу й Сходу. Сутність його - це збереження національних, православних й культурних традицій з одночасним засвоєнням цінностей західної цивілізації. Це надавало можливість країні й народу зберегти свою національну сутність, витворити державну окремішність і стати на одну площину з іншими європейськими народами.

Засобом досягнення цієї мети Петро Могила обирає освіту, найвпливовішим центром якої стає виплекана ним Києво-Могилянська Академія. Підписавши

15 червня обітницю з львівськими професорами Ісайєю Трофимовичем-Козловським та Сильвестром Косовим, Петро Могила закладає свою Лаврську школу. Кредо Могили - побожність, традиції й науки вільні - залишається незмінним протягом всієї його діяльності на культурно-освітній ниві. Могила, відроджуючи історичні корені української церкви й релігії, розумів, що вона потребує в першу чергу гідних, високоосвічених богословів і добре навчених пастирів. Через чесних й освічених пастирів можна було говорити з народом, бо саме народ мав надати церкві надійний захист. Високоосвічені ж богослови у високих сферах, де схрещувалась зброя різних конфесій, повинні були гідно репрезентувати українське православ'я й забезпечити йому належне місце в християнському світі. Добре вихована й навчена молодь повинна була не лише захищати український культурний й духовний світ й виборювати вільності для нації й церкви, але й гідно репрезентувати Україну.

Отже, не окремішня богословська школа, заснована на традиціях лише церкви й віри, а народна, національна. Певну роль у цій справі відіграв Іов Борецький, наставник Могили. Помираючи, він заповідає Петру Могилі продовжувати справу освіти, але наказує, щоб "школи в Братстві київським... а не де-інде фундовані були", Могила на дев'ятий день по смерті митрополита 11.03.1631 р. вступає в братство. Дає згоду на об'єднання Лаврського гімназіуму з братською школою і 31.12.1631р. укладає з братством угоду (Акт), за яким стає "старшим братом, дозорцею (опікуном) й довічним охоронцем й наставником"³ об'єднаних шкіл, тобто Києво-Братської колегії.

В угоді П.Могила, окрім всього, зобов'язується разом зі старостами Братства всі можливі статки спрямовувати ні на що інше, як "на Церкву братськую київську, на монастир, школи і в них працюючих начителей"⁴. Таким чином, Могила заручається підтримкою громадян, об'єднаних в Київське братство, налагоджує тісні стосунки з іншими братствами України, зокрема Львівським, Луцьким, Вінницьким, Кременецьким, Віленським та ін. Угоду підписали такі відомі світські й духовні люди України, як Ісаакій Борискович, єпископ Луцький й Острозький, Аврамій Страгонський, єпископ Пінський й Туровський, представники шляхти Остап та Федір Виговські, міщан - Філон Стрибль, Теодор Сущанський-Проскура та багато ін.

Об'єднані школи, або колегії, почали діяти з 1.09.1632 р. на землі, дарованій "народу руському православному" ще 14.10.1615 р. фундаторкою Братського Богоявленського монастиря й Братської школи Галшкою Гулевичівною.

Виводячи Колегію на рівень європейських університетів, П.Могила надає їй адміністративного устрою західних вищих шкіл, запроваджує вивчення "семи вільних наук" й послуговування латиною для їх викладання. Але ґрунтуючись на традиціях вітчизняного навчання, запроваджує обов'язкове вивчення старослов'янської та української (руської) мов. Її вивчають в граматичних класах, нею ведеться викладання. В старших класах складають вірші, проповіді, як, наприклад, піднесений спудеями на Пасху 31.03.1632 р. "Євхарістірон, або вдячність Ясне Превелебному в Христі Єго милості Отцю Кіру Петру Могилі"⁵. Українською мовою послуговується й сам Митрополит. З 19 творів, котрі, як вважають мовознавці, належать перу Петра Могили⁶, лише "Літос" написаний польською, всі решта - слов'янською або старою українською.

В передмові до "Служебника" (1629) Могила зазначає, що в богослужебних книгах слід дотримуватись орфографії, діалекту слов'янського. Українську мову вводить П.Могила до проповідей. У "Слові о Кресте Христа Спасителя і каждого человека" (1632) всі тексти Св.Письма подає Могила українською мовою.

Одна з найважливіших рис, які характеризували Колегію як національну школу, була її всестановість, принцип, за яким молодь навчалась в Колегії незалежно від соціального стану. До Колегії йшли й їхали юнаки з усіх земель України, незалежно від того, під чиєю владою знаходилися ці землі. Всі в Колегії відчували себе купно, поєднані єдиною справою, що сприяло виникненню у молоді відчуття єдиного походження, єдиної землі, отже, єдиної політичної спільності, єдиної нації.

П.Могила дбає також про поширення освіти в різних регіонах України. Він засновує так звані училищні колонії - освітні осередки, залежні від Київської Колегії - колегії в Кременці (1636), у Вінниці (1638), в Гощі (1639), в Більську (1640). Не забуває й про батьківську землю: надсилає до Валахії й Молдови "благообразних юнаків і добре навчених вчителів", котрі відкривають колегіум в Яссах (1640), а 1646 р. - Schola grescae a latina в Торговиште. Для забезпечення високого рівня навчання П.Могила на власні кошти навчає в зарубіжних університетах своїх посланців, майбутніх викладачів. Серед них - І.Гізель, С.Почаський, І.Оксенович-Старушич, Л.Бронкевич.

Турбуючись про моральність підопічної молоді, складає "Антологію" (1636) - збірку моральних повчань, котру присвячує "шляхетній і богобоязливій молоді і всім взагалі благочестивим студентам київських шкіл".

Для належного функціонування Колегії Могила забезпечує її матеріально. В передмові до "Антології" він писав: "З Божою поміччю, постаравшись в міру моїх слабих сил, на кошт мого рідного майна... я постачав, постачаю і дуже бажаю постачати за допомогою Небесного до кінця мого життя школи книгами, учителями, засобами до утримання бідних студентів, товаришів ваших і інших потребуючих." П.Могила будує нову кам'яну школу з церквою Св.Бориса і Гліба, першу бурсу для бідних студентів. Відписує на Колегію лаврські вотчини Вишеньки і Гнідин, свій хутір Пізняківщину, за королівським привілеєм проводить на територію Колегії водогін (1636).

Все це були видимі, зовнішні ознаки, клопотання митрополита про Колегію. Найголовнішим наслідком його діянь було те, що Київська Колегія стала дійсно національною вищою школою, школою не для вибраних, а для всіх бажаючих, здібних досягнути науки. Саме про таку школу дбав Могила, про школу, яка б могла зробити людину високоосвіченою, укріпити в ній основи православного благочестя й національної свідомості. Бо лише така людина могла свідомо стати на захист своєї культурності, віри народу й бути зацікавленою у його політичному самовизначенні.

До засобів виховання П.Могила залучив не лише православну мораль й високі науки, але й історичну пам'ять - набуті впродовж віків традиції й обрядовість, а також історію, археологію, мистецтво, мову. Виплекану Петром Могилою Колегію вже в його часи часто називали Академією, з огляду на високий рівень навчання, хоча вона не мала на це офіційного статусу від Речі Посполитої. Демократичні засади Академії, одна з яких - рівність всіх, що навчаються, формувала людей гідних, національно свідомих й об'єктивно сприяли заяві нової провідної української верстви, зокрема

козацької, яка з часом очолила визвольну боротьбу в Україні. Тобто, задумана й здійснена П.Могилою школа, як осередок підготовки шляхетної й богобоязливої молоді, сприяла поверненню України в число незалежних цивілізованих держав.

Могилянська колегія виховала цілу когорту могилянців - вчених, філософів, богословів, діячів церкви, війська запорозького. Багато з них заслужили визнання ще за життя свого наставника. Це - ректори Колегії Ісайя Трохимович-Козловський, Софроній Почаський, майбутній митрополит Сильвестр Косів, культурні діячі Афанасій Кальнофойський, Ігнатій Оксенович-Старушич. За ними - майбутні ректори Могилянської Колегії - Інокентій Гізель, письменник, філософ, видавець, згодом архімандрит Києво-Печерської Лаври, автор підручників, архімандрит Єлицького Чернігівського монастиря Лазар Баранович, поет, відомий громадський діяч, архієпископ Антоній Винницький, Йосип Горбацький та ін. Вони всі міцно трималися виробленого Могилою напрямку в питаннях віри, виховання молоді, політики.

Вчені мужі, виховані П.Могилою надали православ'ю змісту живої віри, наповнили його громадсько-політичним змістом. Так, визнаючи релігійну спорідненість з Москвою, вони не ототожнювали її з політичною залежністю ні церкви, ні України від Московської держави. Відомо, що наступники П.Могили на митрополичій посаді Сильвестр Косів та архімандрит Йосип Трисна не підписували "Статей" на вірність Московській державі. Незалежність української держави відстоювали Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Леонтій Бронкевич, Діоносій Балабан, Йосип Нелюбович-Тукальський та ін.

Захист православної віри, своєї церкви, освіти, культури було сенсом життя П.Могили. Про це говорить і його передсмертний заповіт, де він, як істинний син християнської православної церкви, підводить підсумки свого земного життя й окреслює можливі напрямки продовження розпочатої ним справи.

З одного боку, це свідчить, що Колегія виправдала його сподівання, з іншого, що саме в ній він вбачає заставу подальшого зміцнення церкви, православ'я, майбутнього народу, котрим чесно й самовіддано служив.

Великий митрополит заповідає Колегії більшу частину свого добра - села Вишеньки, Гнідин, хутори Пологи й Позняківщини, маєтності Мухоїди й Опачичі та інші, а також свої будинки й дворові місця, 65 тис. злотих готівкою й під закладом, родинний срібний посуд, митрополичий одяг й митру, прикрашені перлами й коштовним камінням з родинного спадку, і найбільшу свою цінність - бібліотеку (2131 книгу). Він "слізно просить" своїх наступників на архимандрії берегти його Колегіум, яко "unicum pignus meum" (єдине надбання в поцейбічному житті).

Митрополит П.Могила помер о четвертій годині ночі під новий рік 1 січня 1647 р. (ст.ст.), тобто 11 січня 1647 р. за новим стилем. Тіло його було покладено в Св.Софії. Поховали його 19 березня 1647 р. "з великим собором народу християнського, отправивши звичайную і вельце знатну церемонію в церкві Великого Успенія Пресвятої Богородиці" Києво-Печерської Лаври, в лівому крилосі між двома стовпами, як заповідав сам митрополит. Прощальну промову "Поновлений жаль" виголосив вихованець Могилянської колегії - Йосип Калимон.

Вже 350 років минуло, як не стало Великого Митрополита. Але пам'ять про нього жива. Не спадає інтерес до життя, думок, творів, діянь людини, ім'я

котрого носила ціла доба й котрим увінчане його дітище - Києво-Могилянська академія.

- 1 Памятники, изданные Киевскою Комиссией для разбора древних актов. -К., 1897. - Т.2, - С. 410-411.
- 2 Грушевський М. Історія України-Руси.
- 3 Памятники, изданные Временной Комиссией для разбора древних актов. Т.2. -К.: 1846. - С. 100-112.
- 4 Там же.
- 5 Голубев С.Т. Киевский Митрополит Петр Могила.... Т. 1., Приложения. с. 40-41.
- 6 Перетц В.М. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVIII вв. - М.-Я., 1962. - С.117.

Владика Володимир,
єпископ Миколаївський і Херсонський

ПЕТРО МОГИЛА - ВИДАТНИЙ РЕЛІГІЙНИЙ ДІЯЧ

У рік 400-річчя від дня народження П.Могили Архієрейський собор української православної церкви Київського патріархату після старанного дослідження життя і святительського служіння Київського Митрополита Петра Могили, ревності по Богу і благодаттю Святого Духу, знайшлося нині вчасним канонізувати і приєднати до лику святих великого Київського Митрополита.

Святитель Петро Могила є окрасою Церкви Христової, ревнителем православ'я, підвласником благочестя і взірцем архіпастирського служіння. Своєю освіченістю і трудами на благо освіти в Україні Святитель Петро Могила перевершував усіх сучасних йому ієрархів не тільки в Українській і Руській Церквах, але й в усій Східній Церкві. Він заснував Києво-Могилянську Академію, що стала розсадником і взірцем для духовних шкіл у православних країнах. Господь запалив цей світильник у той час, коли після Берестейської Унії 1596 року православ'є в Україні знаходилося у занепаді. Протягом усього архіпастирського служіння Святитель Петро мужньо захищав святе Православ'є, зміцнював церковну дисципліну, поновлював морально - духовне життя своєї пастви, легалізував Українську Православну Церкву і тим самим дав їй можливість здійснювати своє спасительне служіння. Для всієї Східної Православної Церкви він склав "Православне сповідання віри", прийняте і затверджене всіма Православними Патріархами, яке і до цього часу залишається її символічною книгою. Заслугою Святителя Петра є видання "Требника" і "Служебника", що покладені в основу однаковості і благовидності православного богослужіння, і які стали взірцем для наступних питань цих важливих богослужбових книг Православної Церкви.

Святитель Петро Могила багато доклав праці в справу оновлення і будівництва храмів божих: він реставрував святу Софію Київську після її запустіння, оновив церкву Спаса на Берестові, збудував храм на місці Десятинної церкви, спорудженої святим рівноапостольним князем Володимиром. Трудами Київського Митрополита були канонізовані угодники божі, які подвизалися в Києво-Печерській Лаврі.